

O ȘANSĂ SIGURĂ PENTRU FORMAREA INTELECTULUI: BIBLIOTECA

Vlad POHILĂ

Intelect, inteligență, intelectual... – sînt doar trei cuvinte cu aceeași rădăcină, din același cuib lexical; trei dintr-o mulțime de cuvinte înrudite ce desemnează omul instruit, cult, documentat, dar și omul rafinat în abordări și atitudini, cu un comportament agreabil celor din jur – rudelor, prietenilor, colegilor, chiar și trecătorilor; în fine, ele mai caracterizează omul (de regulă) conștient și conștiincios de ceea ce face, de cum lucrează, creează, se implică în viața comunității etc. Dacă e să rezumăm, omul ce posedă un intelect remarcabil, apreciabil este acea persoană care secole la rînd s-a identificat cu idealul unei societăți mai bune, al unei lumi la care au jinduit nu numai filozofii și esteticienii tuturor epocilor, dar și monarhii cei mai luminați, și cercurile, mișcările, partidele dornice de a schimba în bine viața popoarelor. Așadar, a fi inteligent, a fi un intelectual este o dorință, o aspirație, în linii mari, generală: și a fiecărui om în parte, și a celor din anturajul său: părinți, alte rude, învățători, profesori, colegi de breaslă, lideri spirituali, sociali, economici ș.a.m.d.

Problema e cum se formează un intelectual, cînd e timpul cel mai potrivit și locul cel mai prielnic pentru devenirea omului cult, inteligent, rafinat... Improvizați un sondaj de opinie și veți obține, cu siguranță, un răspuns aproape că univoc: intelectul omului se formează la școală, prin învățămînt. Și nu știu cine ar nega acest fapt, căci există, indubitabil, cea mai strînsă legătură între educația omului și nivelul

său intelectual – mai întîi în anii de școală, apoi la facultate, la masterat, la doctorat, la diferite cursuri, reciclări, stagii... Prin urmare, școala, sistemul de învățămînt ca atare constituie o etapă absolut necesară, importantă pentru formarea intelectului uman. Dar nu e și unica, deoarece omul învață, studiază, acumulează cunoștințe, cultură, rafinament și în restul vieții, și la maturitate, pînă la adînci bătrîneți.

„Domnul X este un intelectual de marcă!...” sau „Ce intelectuală rafinată este doamna Z!...” – se spune, de regulă, cu subliniată admirație despre niște persoane ajunse la „vîrsta cu arginți la tîmple” și această încîntare conține, de multe ori, nota maximă atribuită unei vieți de om. Cum am menționat mai sus, a fi un intelectual înseamnă a fi bine instruit, cult, „șlefuit” atît datorită cunoștințelor acumulate, cît și contactului permanent cu universul literar, al artelor, al esteticului. Din acest unghi de vedere, a fi intelectual este, neîndoios, un merit personal, individual, de vreți – cu caracter de unicat. Dar mai e și o datorie – și umană, și civică. E și un obol, o contribuție a fiecăruia dintre noi. O răsplată pentru eforturile făcute. Un model demn de urmat etc., etc. Prea încapător este acest cuvînt: **intelectual** (și ca substantiv, și ca adjectiv) ca să se lase ușor cuprins, descris, prezentat, comentat, „pus pe tava” unor caracterizări ușor asimilabile.

În pofida mulțimii de griji pe care le au oamenii, tema intelectualului revine mereu în discuție. Fiind o parte integrantă a existenței umane, cel puțin de la apariția

lui *homo sapiens* încoace, componentul intelectual a marcat mereu istoria, într-un fel sau altul, la un grad mai ridicat sau mai coborât – exact cum au fost și ale vieții valuri, ale istoriei meandre. Astfel, în Grecia Antică, mai mult, poate, decât în alte civilizații străvechi, s-a pus accentul pe dezvoltarea intelectuală a societății. A fost o perioadă unică în felul ei, când se tindea a se pune semnul egalității între omul intelectual, cult, și cel frumos, bine dezvoltat fizic, îngrijit, atrăgător, agreabil la aspect. Această abordare a fost o armă, o strategie extrem de puternică. Drept dovadă ne stă și faptul că elenismul a avut largi și victorioase emanații departe de peninsula și de insulele populate de grecii antici: în Roma, în Egipt, în Asia Mică. Epoca de glorie a Romei Antice a coincis cu influența benefică a intelectului elin asupra spiritului ba războinic, ba pragmatic al latinilor. Și cum Imperiul Roman s-a prăbușit, pînă la urmă – tocmai atunci când aspectul intelectual a fost neglijat, în beneficiul spiritului practico-belicos – istoria nu a întîrziat „să facă dreptate” fenomenului intelectual care, ai-doma Păsării Phoenix, a renăscut ceva mai la sud, în Bizanț. Aici, la Constantinopol și în provinciile din jurul fastuoasei capitale a împăraților bizantini, intelectualul capătă noi dimensiuni și noi străluciri, inclusiv grație biruinței creștinismului. Sfidînd închistarea ce i se hărăzise, credința creștină a demonstrat o largă, impresionantă deschidere spre arte, literatură, arhitectură, istorie, științe.

Oricum, serpentinele istoriei au trecut și prin abisuri, încît în sec. XV avea să cadă, sub loviturile iataganelor, și mărșul, profund intelectualizat al Bizanț. Centrul de greutate al spiritului se deplasează spre Italia, unde înfloresc luxuriant orașe și principate întregi, în care nu negoțul, nu căpătuiala, ci poezia, proza, sculptura, pictura, arhitectura, muzica, diferite ramuri ale cunoașterii și cercetării devin preocu-

pări cotidiene ale unui număr impresionant de cetățeni. Renașterea italiană, înscrisă cu litere de aur în istoria Europei, are meritul de a se fi extins, discret, dar foarte eficient, și în Franța, în Țările de Jos, apoi și în Germania, Spania, Polonia, în statele scandinave.

Cu o anumită întîrziere, reflexe ale Renașterii, se fac simțite și în principatele române. În pofida unor războaie devastatoare ce căzuseră pe umerii poporului, epoca lui Ștefan cel Mare (1457-1504) și-a rezervat în istorie locul și meritul cu totul deosebite de a genera surprinzătoare insule de frumos – rezultat clar al efortului intelectual – mănăstirile și bisericile din nordul Moldovei (Putna, Voroneț, Moldovița, Sucevița, Probota, Dragomirna etc., etc.) constituind, în acest sens, mostre de ctitorii estetice care uimesc și astăzi omenirea. Memorabilă este pentru Moldova veche și epoca lui Vasile Lupu (1634-1653), domnitor care a deschis la noi o primă tipografie, o primă școală superioară, dispunînd și editarea primelor cărți în capitala principatului, la Iași. Atunci au activat marii noștri cronicari Grigore Ureche și Miron Costin, reductabilii teologi Varlaam și Dosoftei, acesta din urmă fiind și un iscusit traducător și poet. Constantin Brâncoveanu s-a urcat pe tronul Țării Românești în chiar anul când s-a tipărit prima versiune completă, în română, a Sfintei Scripturi – *Biblia de la București*, din 1688, operă de greu estimabilă valoare intelectuală, literară, lingvistică, la a cărei apariție și-au adus contribuția reprezentanți de seamă ai culturii din Moldova, Muntenia și Transilvania. De numele lui Brâncoveanu este legată și impunerea unui stil arhitectonic cu totul original – cum o demonstrează, și în prezent, numeroase biserici, mănăstiri, palate, curți, hanuri. Cunoscut, în acei ani, o admirabilă înflorire și pictura, sculptura (în lemn, în piatră), aurăria, meșteșugul mobilierului etc.

Experiența istorică ne arată, fără drept de tăgadă, că atrocitățile dintre oameni – războaie, răzmerițe, altfel de conflicte – nu mai puțin decît epidemiile, secetele, seismele, alte calamități naturale – au pus la cea mai grea încercare intelectul uman, în multe cazuri blocîndu-l sau chiar expunîndu-l pericolului nimicirii. Prea puțin, sau poate chiar nimic nu a rămas în urma incursiunilor armate ale tătaro-mongolilor sau turcilor selgiugizi. Dar și Spania, țară cu o economie și o cultură relativ avansate, în Evul Mediu, fiind preocupată de războaiele de cucerire, nu a putut deveni și patria unei înfloriri a frumosului, esteticului, intelectului, așa cum devenise atunci Italia, chiar dacă era fărîmițată. Deși însuși împăratul Napoleon Bonaparte a oferit un model de inteligență, cultură, spirit intelectual, războaiele napoleoniene nu au făcut decît să îngreudească Epoca Luminilor – întreg secolul al XVIII-lea, care a decurs în această țară, pînă la Marea revoluție franceză și pînă la cataclismele militare generate de Napoleon, sub semnul unei nemaîștiute dezvoltări a literaturii, științei, artelor, a altor manifestări ale frumosului. Tocmai în acea epocă s-a pus accentul și pe comportamentul civilizată, pe bunele maniere în relațiile dintre oameni - în societatea burgheză, dar și în comunitate în genere. O țară a cărei istorie se identifică cu aspirația nestăvilită de a se căpătui cu noi posesiuni – Rusia, pînă la urmă s-a ales cu concentrarea culturii în cele două capitale, Moscova și Petersburg, poate în încă vreo cîteva centre urbane. Prin contrast, celelalte teritorii, imense, pe unde a călcat piciorul expansioniştilor ruși, sînt și astăzi niște zone ale unor populații, respectiv, culturi, mai mult provizorii, „de azi pe mîine”, locuri unde intelectualii merg sau sînt trimiși ca într-un exil.

Ce concluzii am putea trage, la acest capitol? Că intelectul, pentru a se afirma nestingherit și eficient, are nevoie de anu-

mite condiții, astea venind atît din partea liderilor, cît și a comunității, anturajului. Cum însă – deocamdată, cel puțin –, omenirea nu a găsit soluții ideale pentru menținerea continuă a unor condiții favorabile dezvoltării intelectului uman, tocmai intelectualii, respectiv, abordările intelectuale, sînt în stare să oprească sau măcar să diminueze agresivitatea, atrocitățile, devastările. Am pus, astfel, în evidență, unul dintre aspectele cele mai valoroase ale intelectualului – de amortizare al unor instincte, porniri, manifestări ce contravin firescului relațiilor interumane. Or, valențele abordării intelectuale a lucrurilor, a însăși existenței noastre sînt infinit mai numeroase... De aici și importanța deosebită a educației intelectuale, despre care s-a vorbit mai întotdeauna, despre care oamenii, factorii de decizie și-au amintit de multe ori, dar care, credem, nu este ridicată încă la cota necesară, convenită, pe care o merită. Ne referim, în mod special, la situația din Republica Moldova. Repetăm: educația, formarea intelectuală a fost și mai constituie la noi o preocupare de căpătui a instituțiilor abilitate, atîta doar că nu întotdeauna au fost prea clar puse, formulate, avansate obiectivele sau reperele de bază ale acestei laturi a pregătirii întru cultură a tinerilor, a oamenilor în genere. La drept vorbind, și posibilitățile instituțiilor școlare, universitare, postuniversitare au fost și mai sînt încă destul de limitate, atît din punct de vedere teoretic, cît, mai ales, practic. Din fericire, le vin în ajutor și alte instituții de cultură. **În primul rînd – biblioteca**, deși nimeni nu va neglija nici rolul muzeelor, teatrelor, sălilor de concert, al diferitelor cercuri, cenacluri, cluburi etc.

Tradițional, se consideră că organizarea intelectuală a gîndirii copiilor și tinerilor se realizează cel mai sigur, cel mai eficient prin studiul științelor exacte (al algebrei, în primul rînd), precum și al logicii. Dar ce se fac cei care „nu au trecere” la

aceste discipline? Bunăoară, liceenii de la profilul umanistic, tinerii care au acceptat această specializare și din dragoste pentru literatură, limbi, istorie, dar și pentru că, posibil, sînt fascinați de scris, de cercetarea istoriei sau geografiei, precum și pentru că astfel căpătă o șansă de a nu se mai căzni cu ecuațiile diferențiale, cu figurile trigonometrice, cu legile și teoriile lui Arhimede, Newton, Lavoisier, Mendeleev sau Einstein. Or, științele umanistice își au algebra sau logica lor: este vorba de gramatică, de sintaxă, în primul rînd, deși contribuie nu mai puțin la modelarea gîndirii și morfologia, ba chiar și ortografia, teoria literaturii sau prozodia, alias știința versificării. Nu mai spunem că numeroase exemple de organizare a viziunilor intelectuale ne oferă istoria, geografia fizică; în fine, dar nu și în ultimul rînd – literatura artistică, capodoperele create de maeștrii antici, renașcentiști, romantici, realiști, simbolisți, existențialiști, postmoderniști etc. fiind structurate conform unor admirabile scheme ale cugetării, viziunii și chiar perspectivei umane. Nu poate fi neglijat nici acest aspect: la organizarea viziunilor, dar și la acumularea cunoștințelor, la dobîndirea aptitudinilor creative pentru o mai bună racordare la provocările epocii, un rol cu totul deosebit revine studierii limbilor străine. În prezent, la noi, cei mai mulți tineri optează pentru engleză, alții – pentru franceză; în virtutea situației noastre post-coloniale, își mai menține pozițiile și rusa. În cazul studierii limbilor străine, problema gustului personal este umbrită de cea a necesității sau a unei abordări realiste. Iar realitatea e că engleza a cucerit cele mai largi spații, atît din punct de vedere geografic, cît și în ceea ce privește sferile activității umane. Deci, studiul limbii engleze își revendică prim-planul. Pentru noi însă, ca vorbitori ai unei limbi romanice, franceza ar trebui să fie cel puțin ca limbă secundă de studiu, respec-

tiv de informare / comunicare: dincolo de aspectul sentimental – franceza fiind de-a lungul sec. XIX-XX limba elitei intelectuale românești – mai intervine și avantajul că prin franceză intrăm mai sigur în universul, extrem de bogat, al celorlalte idiomuri neolatine: spaniola, italiana, portugheza... Discuțiile pe tema opțiunii pentru studierea unei sau altei limbi străine pot fi purtate la infinit... De aceea, credem, că ar fi cazul să se adopte o strategie de tipul: 1) engleza, 2) franceza, 3) altă limbă, eventual, din altă familie lingvistică. Și, în continuarea acestui gînd, vom menționa că e bine să cunoaștem oricare limbă, sau – cît mai multe limbi, unde mai pui că acum există cele mai diferite, cele mai incredibile posibilități pentru studierea lor.

Revenind la subiectul de bază al acestui compartiment, vom sublinia că tinerii de la uman, așadar, nu sînt defel lipsiți de modalități de a învăța cum să-și organizeze mai bine intelectul; depinde mult de pregătirea profesorilor, dar și de inițiativa discipolului, de dorința lui de a vedea chiar și cele mai lirice, aparent alogice lucruri printr-o prismă logică. Și mai depinde, desigur, de felul cum sînt îndrumați pașii acestor tineri spre bibliotecă. Și acum – ca și în secolul trecut, ca și în celelalte secole trecute – se pretinde că tinerii au alte interese și alte plăceri primordiale decît cartea, lectura, biblioteca. Totul este, însă, relativ. De regulă, la noi, se evocă anii interbelici ca o epocă de aur a șanselor tinerilor de a deveni intelectuali sadea, de a citi mult, de a învăța limbi străine, de a se cultiva... Într-adevăr, în acea perioadă liceele, școlile de meserii și cele normale, ca să nu mai vorbim de universități, au fost niște excelente pepiniere de intelectuali de marcă. Atîta doar, că instituțiile în cauză erau insuficiente și nu întru totul accesibile. Ca și bibliotecile, de altfel. În prezent, accesul la învățămînt, la cultură este infinit mai larg. Cît despre accesul la bibli-

otecii, statisticile arată că în toată republica și, în special, la Chișinău, elevii și tinerii formează contingentul cel mai numeros și cel mai energic de prieteni ai fondurilor de carte din bibliotecile publice. Lucru firesc, deoarece perfecționarea, îmbogățirea continuă a cunoștințelor și a „strategiilor” intelectuale învățate la școală se face cel mai eficient prin intermediul cărții, lecturii, acumulării de noi informații necesare și utile pentru manifestarea ca specialist, dar și ca cetățean. O perfecționare continuă a bagajului intelectual se dobândește printr-o acumulare continuă de informație, cartea fiind, în acest sens, principala sursă spre care trebuie să se aplece elevii, liceenii, studenții, masteranzii etc. „*Cartea – da, însă, mai ales internetul!*”, vor afirma unii tineri. De fapt, credem, că la fel ar afirma dacă nu 75, apoi cu certitudine 50 la sută din tinerii studioși. Și ar fi greu, dacă nu imposibil să le reproșăm ceva. Dacă pînă mai deunăzi se spunea (și se mai spune, totuși...) că trăim în *Galaxia Gutenberg*, de un deceniu și ceva poți auzi tot mai des că am pășit în „*Imperiul Microsoft (Google, Rambler, Yahoo etc.)*”. Tot mai multă lume se subordonează fascinației *net*-ului, inclusiv grație comodității acestui domeniu cognitiv: dincolo de viteză, de rapiditatea cu care putem găsi aici informația căutată, mai e la mijloc și bogăția, varietatea, diversitatea și prospețimea materialului, plus caracterul modern al aranjării spațiilor informative; în sfîrșit, suplimentarea lor cu design și alte forme ilustrative, ba chiar, adeseori, și cu coloană sonoră, cu muzică pentru cele mai diferite gusturi. Totuși, considerăm, că în disputa – cam artificială, în opinia noastră – „dintre carte și internet”, problema nu trebuie pusă astfel: „*Sau cartea, sau internetul!*”, ci puțin altfel: „*Și cartea, și internetul!*”

Oricare ar fi atitudinea noastră față de internet, este cert că – deocamdată, cel puțin, – el nu poate substitui cartea și nici

nu o va substitui, totalmente, într-o perspectivă apropiată, măcar și din simplul motiv că prima a fost creată de-a lungul secolelor și deocamdată nici măcar fizic artizanii *net*-ului nu pot pretinde la adaptarea completă, exhaustivă și exactă a cărții în format electronic. Nu mai vorbim de senzația palpabilului, a viului, dar și cea a eternului sau a înveșnicirii, pe care ni le oferă cărțile. Astfel încît, internetul, cu toate avantajele sale incontestabile, rămîne o sursă adiacentă: este greu să crezi în veridicitatea deplină a unei teze, disertații, cercetări, monografii etc., bazate exclusiv pe surse „internetiste”, pentru că asemenea lucrări vor trăda, la un moment dat, anumite fisuri, provocate de neglijarea, respectiv, ne-consultarea cărții „vii”, „clasice”, „tradiționale”. Indiferent de opțiune, însă – carte sau internet – una rămîne indiscutabil: acumularea, înnoirea și perfecționarea capitalului cognitiv și cultural este o condiție *sine qua non* pentru formarea intelectului uman. Omul cunoscător, informat, documentat este un om puternic. El poate fi contrazis, „scos din joc” ori chiar învins într-o situație oarecare, la un moment anume, nu însă și atunci cînd se iau decizii de importanță primordială, majoră, vitală. De fapt, rezumînd, putem spune că a cunoaște – cît mai multe și cu un grad de utilitate cît mai mare pentru tine și pentru alții – este o caracteristică a intelectualului, fiind, așadar, și o premisă obligatorie a formării noastre intelectuale.

Dobîndirea atitudinilor și aptitudinilor intelectuale creative este necesară și pentru o adaptabilitate optimă la situații și contexte aflate în continuă schimbare. Orice adaptabilitate presupune o abordare creativă, mai exact – creatoare. Aceasta ar însemna și formarea unei viziuni personale, printr-un efort mintal și sufletesc strict individual, dar și prin absorbirea a tot ce e mai bun, mai util, mai eficient din atitudinile creatoare trecute, ale altor ge-

nerații. Și mai înseamnă o apropiere de lucruri, fenomene, fapte, oameni într-un stil conform cu cerințele sau necesitățile epocii, ale zilelor în care trăim: ce a fost acceptabil în anii '90 ai secolului XX nu este într-un total valabil și pentru anul 2009 – fie că e vorba de un eveniment cultural, fie de opțiunea pentru un fenomen artistic (științific, economic, social etc.), fie de luarea unei decizii privind demonstrarea atitudinii civice ș.a.m.d.

Gradul de civilizație la care a ajuns astăzi omenirea oferă o multitudine incredibilă de șanse, modalități, condiții, oportunități etc. prielnice unei formări intelectuale de succes a omului, a tinerei generații, în primul rând. Mai depinde, însă, și de felul cum sînt plasate accentele. Cunoștințele, acumularea materialului cognitiv-informativ constituie, neîndoios, o pistă de decolare – temeinică, sigură, absolut necesară – pentru devenirea omului intelectual. Numai că această trambulină nu este suficientă, nu poate fi, sub nici o formă, un panaceu. Un tînăr informat, pregătit perfect într-un domeniu sau altul nu va putea fi trecut în tagma intelectualilor fără o subtilă familiarizare a lui cu frumosul: cu lectura capodoperelor literaturii naționale și universale, cu audierea valorilor muzicale ce i-au copleșit pe părinți și bunici, cu vizionarea operelor de artă figurativă ce provoacă admirația oamenilor de pe diferite continente etc. Or, frumosul nu se rezumă numai la lecturi asidue din scriitori clasici și contemporani, la contemplarea unor picturi, sculpturi și monumente arhitectonice celebre, la audierea creației genilor muzicii populare sau culte. Mai e nevoie și de o conduită anume, de un comportament specific in-

telectualului, numit și bune maniere, care adeseori se învață acasă, la școală, în diferite cercuri, cenacluri, asociații, grupuri de studiu etc. Nu mai rar însă, elementele comportamentului intelectual, civilizat, rafinat se însușesc și din cărți, la spectacole, în galerii, în discuții cu oamenii de creație, cu intelectuali de marcă. La izvoarele acestor elemente stau, fără doar și poate, în chip covârșitor, valorile creștine – multiple, complexe, edificatoare, profund instructive, deși, aparent foarte simple, doar se bazează pe „numai” cele zece porunci biblice care, la rîndul lor, s-ar rezuma la două postulate: **dragoste și iertare** – de oameni, pentru oameni, printre oameni. Și în acest sens, biblioteca ne devine un aliat de nădejde pentru formarea noastră ca intelectuali. În ultimul timp, bibliotecile au depășit cu mult cadrul unor „instituții de lectură”. Aici se organizează zeci de manifestări menite să contribuie la formarea și consolidarea intelectului uman: conferințe și discuții pe teme stringente, expoziții de artă și concerte, întâlniri „tematice” în cadrul cărora fiecare își poate exprima opinia, dar mai are și posibilitatea de a-și confrunta viziunile, gusturile, fascinațiile, iar dacă este cazul – de a le „racorda”, a le „ajusta” la anumite criterii și principii înnoite, căci se produc unele modificări și la acest capitol, chiar dacă se consideră că perceperea frumosului este, în linii mari, aceeași, de-a lungul secolelor. „Frumosul va salva omenirea”, spunea unul dintre personajele lui Dostoievski și dacă e să dezvoltăm acest gând, putem deduce că tocmai starea intelectuală va perpetua această omenire – orice s-ar spune, prea șubredă pentru duritatea epocii în care trăim.